

eISSN: 2981-1791

Urban Strategic Thought

<https://ut.journals.ikiu.ac.ir/>

ORIGINAL RESEARCH PAPER

Publisher: Imam Khomeini International University

Children's Participation in Urban Design: A New Approach to Creating Child-Friendly Neighborhoods in Tehran (Case Study: Mobarakabad-Hosseinabad Neighborhood)

Fatemeh Zahra Shokri⁽¹⁾, Mehran Alalhesabi^{(2)*}

1. Master's Degree in Urban Design, Faculty of Architecture and Urban Planning, Iran University of Science and Technology, Tehran, Iran.

2. Professor of Urban Design, Faculty of Architecture and Urban Planning, Iran University of Science and Technology, Tehran, Iran.

ARTICLE INFO

Received: 15/02/2026

Accepted: 03/06/2026

PP. 137-153

Keywords:

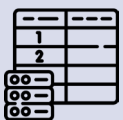
Children, Child-friendly urban design, Children's participation, Sense of belonging, Mobarakabad-Hosseinabad.

Number of references: 35

Number of figures: 7

Number of tables: 2

Use your device to scan and read the article online

EXTENDED ABSTRACT

Introduction: The rapid pace of urbanization in recent decades has fundamentally reshaped the built environment of major metropolitan cities, presenting profound challenges in designing urban spaces that adequately serve the diverse needs of all population groups — particularly children. In cities such as Tehran, the compounding pressures of population growth, traffic expansion, and the systematic prioritization of commercial and vehicular land uses have progressively marginalized the spatial needs, experiential realities, and developmental requirements of children. As one of the most vulnerable demographic groups within urban society, children require environments that not only guarantee their physical safety and psychological well-being but also provide meaningful and sustained opportunities for creative development, social skill formation, motor skill development, and the cultivation of a sense of belonging, civic identity, and community responsibility. Despite growing international awareness of the importance of child-friendly urban design, many contemporary cities — including Tehran — remain fundamentally oriented around adult-centric planning paradigms that produce spaces which are unsafe, unattractive, and structurally incompatible with how children experience, navigate, and make sense of their urban environment. This neglect carries measurable and serious consequences: restricted independent mobility, reduced physical activity, heightened psychological insecurity, weakened social development, and diminished long-term civic engagement among urban children. The Mobarak-Abad – Hossein-Abad neighborhood in Tehran's District 4 exemplifies this tension acutely. While the neighborhood possesses notable environmental assets — including proximity to Lavizan Forest Park, a metro station, several arterial road connections, existing green spaces, and the culturally and historically significant Ein-al-Dowleh mansion — it simultaneously suffers from severe heavy traffic, deteriorated and narrow pedestrian infrastructure, insufficient and poorly maintained play spaces, inadequate street lighting, limited child-centered community facilities, and widespread surface hazards that render everyday movement unsafe and stressful for children. These conditions are not exceptional but representative of the broader challenges facing residential neighborhoods across Tehran and many other Iranian cities. The neighborhood's designation by District 4 municipality as a pilot site for child-friendly urban initiatives — alongside its structural combination of existing potential and serious deficiencies — provided both the institutional foundation and the practical scope necessary for this participatory research to be conducted meaningfully and with genuine prospects for implementation.

The Purpose of the Research: This study aims to develop a practical, evidence-based, and replicable framework for child-friendly urban design in the Mobarak-Abad – Hossein-Abad neighborhood, with specific and sustained emphasis on the active and meaningful participation of children aged 7 to 11 years as

co-producers of spatial knowledge and urban design vision. Rather than treating children as passive recipients of planning decisions, as informants in surveys, or as decorative participants in consultation processes, the research seeks to elevate their role to that of genuine active co-designers — systematically identifying their lived perceptions, spatial preferences, critical assessments of existing conditions, and creative visions for improvement, and translating these into actionable, implementable urban design recommendations. In doing so, the study directly addresses several critical and persistent gaps identified in the existing body of domestic and international literature. These include the dominance of theoretical and normative approaches over applied, field-based methodologies in Iranian child-friendly city research; the persistent limitation of children's roles to passive respondents in questionnaires or focus groups rather than active participants in design; the scarcity of neighborhood-scale, culturally grounded, and contextually situated participatory studies that can generate locally applicable knowledge; the absence of systematic, methodologically transparent processes for converting children's expressed preferences and creative outputs into implementable spatial design proposals; and the lack of effective integration between qualitative participatory methods and systematic quantitative analysis in this domain. Beyond addressing these scholarly gaps, the research pursues a practical objective of equal importance: to demonstrate that children's participatory engagement, when grounded in developmentally appropriate and culturally sensitive creative tools and supported by robust institutional partnership with municipal authorities, can produce design knowledge of genuine practical utility — knowledge that enriches professional urban planning practice and contributes directly to improving the quality of children's daily urban experience.

Methodology: This study adopts a mixed-methods research design with a dominant qualitative orientation, grounded in the production of interpretive data through direct participatory interaction with children in their own neighborhood context. The study population consisted of children aged 7 to 11 residing in the Mobarak-Abad – Hossein-Abad neighborhood, alongside adult residents and school principals. Sample sizes were determined using the Cochran formula with a 10% margin of error, yielding targets of 94 children from an estimated child population of 3,600, and 96 adult residents from the remaining neighborhood population of approximately 59,173; all 19 school principals were surveyed in full. High levels of voluntary participation ultimately resulted in the collection of data from 185 children and 100 adult residents. Data were collected through four complementary channels: documentary and library research to establish the theoretical framework and identify child-friendly city indicators; field observations, photography, and initial semi-structured interviews with residents and school principals to characterize the neighborhood's physical and social conditions; participatory workshops as the primary and core data-generation mechanism; and descriptive questionnaires as a supplementary instrument for capturing initial perceptual patterns. Participatory workshops were organized across two structured levels. Level 1 workshops, attended by 182 children across four two-hour sessions held in local schools, focused on sensitization and perspective-gathering. Children were invited to produce individual and collaborative group drawings of their neighborhood — depicting routes between home and school, parks, streets, play areas, and places of fear or joy — and to participate in structured group discussions guided by questions such as “What makes you happy or unhappy in your neighborhood?” and “What would you change if you could?” This process enabled children to articulate a comprehensive range of problems and aspirations in their own terms and through their own representational practices. Level 2 workshops, attended by 71 children across four sessions, focused on design ideation and spatial proposal development. Children were introduced to basic urban planning concepts — including route mapping, pedestrian safety, spatial legibility, urban furniture, and green space design — through simplified visual explanations before working in small groups to produce schematic neighborhood maps identifying proposed locations for parks, cycling paths, play installations, and community facilities, and to construct detailed physical scale models using cardboard, wood, plastic, and recycled materials. These models incorporated elements such as treehouses, water features, dedicated cycling tracks, participatory garden plots, child-scaled seating and furniture, and sensory green spaces. A public culminating exhibition held at the Ein-al-Dowleh mansion displayed children's drawings and models to municipal officials and community members, providing formal institutional recognition of children's contributions and reinforcing their sense of civic agency. Throughout all phases, the research was conducted in close collaboration with District 4 municipality and Sub-district 3 municipality, who facilitated access to schools, coordinated workshop logistics, and supported the public exhibition. Qualitative data were analyzed through directed content analysis using MAXQDA software, with meaningful analytical units extracted from group discussions, children's verbal explanations during activities, drawn compositional elements, and model construction choices. Data triangulation across all four collection sources was employed to strengthen validity and reliability. Quantitative

questionnaire data were analyzed descriptively using SPSS. Integrated findings from both analytical strands were organized within a SWOT framework to systematically map the neighborhood's strengths, weaknesses, opportunities, and threats from the combined perspectives of children and adult residents across twelve key child-friendly city indicators.

Findings and Discussion: The integrated SWOT analysis revealed a nuanced and multidimensional picture of the neighborhood's conditions as experienced and perceived by children. Street safety and freedom of movement emerged as the most critical and consistently identified concern: while existing crosswalks and arterial road connections represent baseline infrastructure assets, high vehicle speeds near schools, extremely narrow and deteriorated pavements, frequent surface hazards including potholes and level discontinuities, insufficient traffic signals at key pedestrian crossings, and a complete absence of dedicated cycling infrastructure were vividly and repeatedly identified by children across both workshop levels and in questionnaire responses. Children depicted these conditions powerfully in their Level 1 drawings, producing images of dangerous crossings, speeding vehicles, and the experience of fear and vulnerability on everyday routes. Security concerns were equally prominent, centered on poor and inconsistent street lighting, abandoned and physically deteriorated spaces that generate fear and social avoidance, and the resulting severe restriction of children's — particularly girls' — independent movement through the neighborhood. Urban furniture and play equipment were consistently found to be poorly proportioned for children's physical scale, frequently in a state of disrepair, and insufficient in variety and sensory richness; 15.1% of children reported having no satisfactory place to play anywhere in their neighborhood. Environmental legibility was hampered by signage uniformly positioned above children's eye level, an absence of child-readable maps or spatial orientation aids, and insufficient visual landmark differentiation across the neighborhood fabric. Green space quantity was relatively adequate in absolute terms but severely uneven in spatial distribution, with maintenance quality poor and participatory or sensory gardening opportunities entirely absent. Access to child-centered community services — including healthcare facilities, libraries, and sports centers — was inequitable across the neighborhood, with the southern areas particularly underserved. Despite these extensive deficiencies, 75.7% of children expressed a strong and enthusiastic desire to participate actively in shaping and improving their neighborhood environment, demonstrating high levels of civic motivation that existing institutional structures had provided no channel to express or act upon. Children's Level 2 workshop outputs — drawings, schematic maps, and physical models — coalesced around several recurring and coherent design priorities: safe, colorful, continuous, and clearly delineated pedestrian and cycling routes connecting key destinations; natural, diverse, and creatively stimulating play spaces incorporating water, vegetation, and varied terrain; child-scaled and proportionally appropriate urban furniture and shaded seating; participatory green spaces including community vegetable garden plots and sensory gardens designed for multi-sensory engagement; improved and consistently distributed street lighting; and the provision of child-centered community facilities including small libraries and accessible healthcare. These findings both confirm and significantly extend prior domestic scholarship. In comparison with earlier Iranian studies that assessed children primarily as users or respondents, this research demonstrates a substantially deeper level of engagement in which children function as active spatial knowledge producers generating specific, spatially grounded, and implementable design solutions — representing clear movement toward the higher rungs of Hart's participation ladder, from consultation toward genuine co-design and empowerment. The study's findings also highlight a conceptually important limitation in prevailing interpretations of the 15-minute city framework: spatial proximity to destinations without safe, attractive, and continuous pedestrian and cycling connectivity does not constitute genuine accessibility for children seeking independent mobility in their everyday lives.

Conclusion: This research demonstrates convincingly that meaningful participatory engagement of children aged 7 to 11 in urban design processes — when supported by developmentally appropriate and culturally sensitive creative methodologies, robust and sustained institutional partnership with municipal authorities, and a structured two-level workshop progression that moves systematically from sensitization and perspective-gathering to active co-design and spatial proposal development — can produce substantive, grounded, and directly actionable design knowledge at the neighborhood scale. Children, given appropriate creative tools, a genuine and respected voice, and a structured process, successfully transition from passive recipients of planning decisions to active co-producers of urban spatial vision. The study provides a replicable and adaptable operational model for child-participatory neighborhood design in the Iranian urban context, with the specific proposals generated — safe and continuous pedestrian and cycling corridors, participatory and sensory green infrastructure, child-scaled and properly maintained urban furniture, improved and equitable street lighting, enhanced spatial legibility through child-height signage, and expanded child-centered community facilities — offering concrete and practically implementable guidance for municipal design practice. A central theoretical contribution is the confirmation that Piagetian

concrete operational thinking and Vygotskian sociocultural learning theory together provide a robust and productive framework for understanding and facilitating children's participatory capacity in urban design contexts. A central conceptual contribution is the demonstration that realizing genuinely child-friendly cities demands far more than creating isolated designated spaces for children such as playgrounds; it requires reconceiving the urban design process itself as inherently participatory, multi-voiced, and deeply grounded in the lived experiences, spatial perceptions, and creative visions of all urban users — above all, its youngest and most spatially vulnerable citizens. Limitations of this study include its single-neighborhood focus, its dependence on municipal institutional partnership for operational feasibility, and the practical challenges involved in ensuring systematic and accountable implementation of children's design proposals within institutional planning processes. Future research should rigorously test this participatory model across other neighborhoods in Tehran and in other Iranian cities to assess its generalizability and cultural transferability, and should extend participatory engagement frameworks to address the distinct needs and capacities of younger children below age 7 and adolescents above age 11, thereby capturing the full developmental spectrum of children's urban experience, spatial perception, and design contribution.

Funding: There is no funding support.

Authors' Contribution: First author (Shokri, Fatemeh Zahra): Conceptualization, Data curation, Formal analysis, Investigation, Methodology, Resources, Visualization, Writing – original draft, Writing – review and editing
Corresponding Author (Alalhesabi, Mehran): Project administration, Supervision, Validation, Writing – review and editing

Conflict of Interest: Authors declared no conflict of interest.

Acknowledgments: The authors thank District 4 Municipality, its Region 4 office, and local primary schools in Tehran for their valuable cooperation throughout the project, from workshops to the final children's exhibition, which greatly contributed to the success of the research.

Highlight

- This study employs participatory workshops to present a tangible framework for involving children in the urban design process.
- Moving beyond mere physical dimensions, it emphasizes fostering a sense of ownership and responsibility among children through their active participation.
- It demonstrates that direct engagement of children leads to the identification of genuine needs and the proposal of innovative solutions, thereby enhancing the quality of urban environments.

This paper is an open access and licenced under the [Creative Commons CC BY-NC 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/) licence.

©2025, UST. All rights reserved.

Cite this article: Shokri, F., & Alalhesabi, M. (2026). Children's Participation in Urban Design: A New Approach to Creating Child-Friendly Neighborhoods in Tehran (Case Study: Mobarakabad- Hosseinabad Neighborhood). *Urban Strategic Thought*, 4(1(7)), 137-153.

<https://doi.org/10.30479/UST.2026.23289.1254>

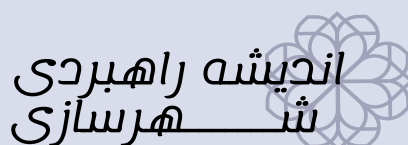

https://ut.journals.ikiu.ac.ir/article_4180.html

*. Corresponding Author (Email: alalhesabi@iust.ac.ir) / (Phone: +989121123799)

This article is taken from the master's thesis of the first author with the title Urban Design for Creating Child-Friendly Urban Environments (With Children's Participation) Case Study: Mobarakabad-Hosseinabad Neighborhood, Tehran which was guided by the second author has been defended at Iran University of Science and Technology

شاپای الکترونیکی: ۲۹۸۱-۱۷۹۱

ناشر: دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره)

مقاله علمی-پژوهشی

مشارکت کودکان در طراحی شهری: رویکردی نوین برای خلق محله‌های دوستدار کودک در تهران (مورد مطالعه: محله مبارک‌آباد- حسین‌آباد)

فاطمه زهرا شکری^(۱)، مهرا علی‌الحسابی^{(۲)*}

۱- کارشناسی ارشد طراحی شهری، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه علم و صنعت ایران، تهران، ایران.
۲- استاد گروه شهرسازی، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه علم و صنعت ایران، تهران، ایران.

اطلاعات مقاله	چکیده فارسی	Simple English Abstract
دریافت: ۱۴۰۴/۱۱/۲۶ پذیرش: ۱۴۰۵/۰۳/۱۳ صص: ۱۳۷-۱۵۳ واژگان کلیدی: حس تعلق، طراحی شهری دوستدار کودک، کودکان، محله مبارک‌آباد- حسین‌آباد، مشارکت کودکان. تعداد منابع: ۳۵ تعداد اشکال: ۷ تعداد جداول: ۲	مقدمه: رشد شهرنشینی در دهه‌های اخیر، به‌ویژه در تهران، چالش‌های جدی در طراحی فضاهای شهری متناسب با نیازهای کودکان ایجاد کرده است. رویکرد غالب طراحی شهری ایران از بالا به پایین بوده که در آن تصمیمات توسط متخصصان و مدیران شهری اتخاذ می‌شود و کودکان نه به‌عنوان صاحب‌نظر، بلکه صرفاً به‌عنوان دریافت‌کنندگان منفعل خدمات در نظر گرفته می‌شوند. این غفلت موجب شده طرح‌های دوستدار کودک نیز با تجربه زیسته واقعی کودکان فاصله داشته باشند. محله مبارک‌آباد-حسین‌آباد در تهران، با وجود پتانسیل‌های زیاد، با چالش‌هایی نظیر ترافیک سنگین، پیاده‌روهای ناایمن، کمبود فضاهای بازی مواجه است و به‌عنوان پایلوت طرح دوستدار کودک توسط شهرداری منطقه ۴ انتخاب شده است. هدف پژوهش: این پژوهش با هدف تدوین چارچوبی کاربردی برای طراحی شهری دوستدار کودک، با تأکید بر مشارکت فعال کودکان ۷ تا ۱۱ ساله انجام شده است. پژوهش درصدد است نیازها، ادراکات و ایده‌های خلاقانه کودکان را شناسایی و به راهکارهای طراحی قابل اجرا تبدیل کند. روش‌شناسی: پژوهش از نظر هدف کاربردی و از نظر ماهیت آمیخته با غلبه کیفی است. حجم نمونه با فرمول کوکران تعیین شد. داده‌ها از چهار منبع گردآوری شدند: مطالعات اسنادی، برداشت‌های میدانی، کارگاه‌های مشارکتی به‌عنوان ابزار اصلی، و پرسشنامه به‌عنوان ابزار مکمل. کارگاه‌ها در دو سطح برگزار شدند: سطح اول با محوریت حساس‌سازی و نقاشی‌های محله‌محور، و سطح دوم با محوریت ایده‌پردازی، ترسیم کروکی و ماکت‌سازی. داده‌های کیفی با تحلیل محتوای هدایت‌شده در MAXQDA و داده‌های کمی با آمار توصیفی در SPSS تحلیل و یافته‌ها در چارچوب SWOT^۱ سازمان‌دهی شدند. یافته‌ها و بحث: تحلیل یافته‌ها در دوازده شاخص شهر	Introduction: The growth of urbanization in recent decades, particularly in Tehran, has created serious challenges in designing urban spaces suited to children's needs. The dominant approach to urban design in Iran has been top-down, with decisions made by experts and urban managers, while children are regarded merely as passive recipients of services rather than stakeholders. This neglect has caused even child-friendly plans to remain distant from children's actual lived experience. The Mobarak-Abad – Hossein-Abad neighborhood, despite its considerable potentials, faces challenges such as heavy traffic, unsafe pavements, and a shortage of play spaces, and has been selected as a pilot site for the child-friendly plan by District 4 municipality. The Purpose of the Research: This research aims to develop a practical framework for child-friendly urban design, with emphasis on the active participation of children aged 7 to 11, seeking to identify their needs, perceptions, and creative ideas and translate them into implementable design solutions. Methodology: The research is applied in purpose and mixed-methods in nature with a dominant qualitative orientation. Sample size was determined using the Cochran formula. Data were collected from four sources: documentary studies, field surveys, participatory workshops as the primary instrument, and questionnaires as a supplementary instrument. Workshops were held at two levels: the first centered on sensitization and neighborhood-based drawings, and the sec-

Simple English Abstract	چکیده فارسی	اطلاعات مقاله
ond on ideation, sketch mapping, and model-making. Qualitative data were analyzed through directed content analysis in MAXQDA, quantitative data through descriptive statistics in SPSS, and findings were organized within a SWOT framework. Findings and Discussion: Analysis across twelve child-friendly city indicators showed that heavy traffic, unsafe routes, lack of cycling infrastructure, and uneven distribution of services are the most significant neighborhood challenges. 75.7% of children expressed a high desire to participate. Children's proposals included safe and colorful pedestrian and cycling routes, appropriate urban furniture, participatory garden plots, and improved lighting. Conclusion: This research demonstrated that active participation of children through creative tools can produce valid and implementable urban design knowledge, elevating their position to active urban co-creators. Realizing a child-friendly city requires redefining the design process as participatory, multi-voiced, and grounded in children's lived experience.	دوستدار کودک نشان داد که ترافیک سنگین، ناامنی معابر، کمبود زیرساخت دوچرخه‌سواری و توزیع نامتوازن خدمات از مهم‌ترین چالش‌های محله هستند. ۷۵/۷ درصد تمایل بالایی به مشارکت ابراز کردند. پیشنهادهای کودکان شامل مسیرهای ایمن و رنگارنگ پیاده و دوچرخه، مبلمان شهری مناسب، باغچه‌های مشارکتی و بهبود روشنایی بود. نتیجه‌گیری: این پژوهش نشان داد که مشارکت فعال کودکان از طریق ابزارهای خلاقانه می‌تواند دانش طراحی شهری معتبر و قابل اجرا تولید کند و جایگاه آنان را به هم‌آفرینان فعال ارتقا دهد. تحقق شهر دوستدار کودک مستلزم بازتعریف فرآیند طراحی به‌عنوان فرآیندی مشارکتی، چندصدایی و مبتنی بر تجربه زیسته کودکان است.	 با استفاده از دستگاه خود رمزینه را جهت مطالعه مقاله اسکن فرمایید.

نکات برجسته:

- این پژوهش با به‌کارگیری کارگاه‌های مشارکتی، الگویی عینی برای درگیرکردن کودکان در فرآیند طراحی شهری ارائه می‌دهد.
- فراتر از جنبه‌های کالبدی، بر تقویت حس تعلق و مسئولیت‌پذیری کودکان از طریق مشارکت تأکید کرده است.
- نشان می‌دهد مشارکت مستقیم کودکان منجر به شناسایی نیازهای واقعی و پیشنهاد راهکارهای نوین می‌شود که کیفیت محیط‌های شهری را ارتقا می‌دهد.

ارجاع به این مقاله: شکری، فاطمه زهرا و علی‌الحسابی، مهران. (۱۴۰۵). مشارکت کودکان در طراحی شهری: رویکردی نوین برای خلق محله‌های دوستدار کودک در تهران (مورد مطالعه: محله مبارک‌آباد- حسین‌آباد). *اندیشه راهبردی شهرسازی*، ۴(۱۱)، ۱۳۷-۱۵۳.

این مقاله به صورت دسترسی باز و با مجوز [Creative Commons CC BY-NC 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/) قابل استفاده است.

©2025, UST. All rights reserved.

 <https://doi.org/10.30479/UST.2026.23289.1254>

* نویسنده مسئول (رایانامه: alalhesabi@iust.ac.ir) / (تلفن: ۰۹۱۲۱۱۲۳۷۹۹)

این مقاله برگرفته از پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد نویسنده نخست اول با عنوان طراحی شهری به منظور ایجاد محیط شهری دوستدار کودک (با مشارکت کودکان) نمونه موردی: محله مبارک‌آباد- حسین‌آباد تهران است که با راهنمایی نویسنده دوم در دانشگاه علم و صنعت ایران دفاع شده‌است.

۱- مقدمه و بیان مسئله

رشد شتابان شهرنشینی در دهه‌های اخیر، به‌ویژه در کلان‌شهرهایی مانند تهران، چالش‌هایی را در طراحی فضاهای شهری متناسب با نیازهای گروه‌های مختلف سنی، به‌خصوص کودکان، به وجود آورده است. کودکان، به‌عنوان یکی از آسیب‌پذیرترین گروه‌های جامعه، نیازمند محیط‌هایی هستند که نه تنها ایمنی و سلامت جسمی و روانی آن‌ها را تضمین کند، بلکه فرصت‌هایی برای رشد خلاقیت، تقویت مهارت‌های اجتماعی و پرورش حس تعلق به جامعه فراهم آورد. با این حال، بسیاری از شهرهای امروزی، از جمله تهران، به دلیل تمرکز بر نیازهای بزرگسالان و اولویت‌بندی کاربری‌های تجاری و ترافیکی، از توجه کافی به نیازهای کودکان غافل مانده‌اند. این بی‌توجهی منجر به ایجاد فضاهای شهری ناامن، غیرجذاب و فاقد تناسب با نیازهای کودکان شده است که می‌تواند تأثیرات منفی بر رشد جسمی، روانی و اجتماعی آن‌ها داشته باشد.

مشارکت کودکان در فرآیند طراحی شهری، رویکردی نوین است که امکان شناسایی دقیق نیازها و خواسته‌های آن‌ها را فراهم می‌کند و به خلق فضایی منجر می‌شود که نه تنها متناسب با نیازهایشان باشد، بلکه حس مسئولیت‌پذیری و شهروندی فعال را در آن‌ها تقویت کند. محله مبارک‌آباد- حسین‌آباد تهران، با پتانسیل‌های کالبدی و اجتماعی و نشانه‌های هویتی از طرف شهرداری منطقه ۴ به‌عنوان پایلوت طرح‌های دوستدار کودک انتخاب شده است. این مقاله با هدف تدوین چارچوبی برای طراحی شهری دوستدار کودک در این محله، با تأکید بر مشارکت فعال کودکان ۷ تا ۱۱ ساله، به دنبال شناسایی دیدگاه‌ها و ایده‌های خلاقانه آن‌ها و ارائه راهکارهایی عملی برای بهبود فضاهای عمومی است. در این راستا، مطالعه از روش‌های مشارکتی مانند کارگاه‌های شهرسازانه با فعالیت‌های نقاشی و ماکت‌سازی، تحلیل‌های کمی و کیفی و بررسی‌های میدانی بهره می‌گیرد. انتظار می‌رود که نتایج این پژوهش، الگویی برای طراحی محله‌های دوستدار کودک در سایر

نقاط تهران ارائه دهد و زمینه‌ای برای ارتقای کیفیت تجربه فضایی کودکان فراهم آورد.

وجه نوآورانه این پژوهش در تلفیق رویکرد مشارکتی با کودکان ۷ تا ۱۱ ساله در محله مبارک‌آباد- حسین‌آباد تهران، استفاده از ابزارهای خلاقانه مانند نقاشی و ماکت‌سازی در کارگاه‌های مشارکتی، و تحلیل داده‌های کیفی و کمی است. این مطالعه تلاش کرده است نیازها و دیدگاه‌های کودکان را از طریق مشارکت مستقیم شناسایی کند، و با ارائه راهکارهای عملی مانند طراحی مسیرهای ایمن، فضاهای سبز مشارکتی و مبلمان شهری متناسب با کودکان، چارچوبی کاربردی برای تبدیل محله به محیطی دوستدار کودک ارائه دهد. این پژوهش، با تمرکز بر یک محله خاص و پتانسیل تعمیم نتایج به سایر محلات تهران، خلأ موجود در مطالعات پیشین را پر کرده و الگویی عملی برای طراحی شهری مشارکتی ارائه می‌کند.

۲- پیشینه پژوهش

مفهوم شهر دوستدار کودک و مشارکت کودکان در طراحی شهری، در دهه‌های اخیر به یکی از موضوعات کلیدی مطالعات شهری و برنامه‌ریزی تبدیل شده است. این بخش به بررسی مهم‌ترین مطالعات داخلی و خارجی مرتبط با موضوع پرداخته. مطالعات پیشین، چه در سطح داخلی و چه بین‌المللی، بر اهمیت شهر دوستدار کودک و شاخص‌های آن تأکید کرده‌اند، اما بیشتر به جنبه‌های نظری یا کالبدی محدود شده‌اند و کمتر به مشارکت عملی کودکان در فرآیند طراحی پرداخته‌اند. پژوهش‌های داخلی چارچوب‌های نظری مفیدی ارائه می‌دهند، اما فاقد داده‌های میدانی مبتنی بر مشارکت کودکان هستند. در سطح بین‌المللی، چارچوب‌های یونیسف و چاولا بر سیاست‌گذاری و نظریه تأکید دارند، اما کمتر به جزئیات طراحی در مقیاس محله‌ای و بافت‌های محلی پرداخته‌اند.

جدول ۱. پیشینه پژوهش

نویسنده	عنوان پژوهش	هدف پژوهش	روش پژوهش	یافته‌ها
Zarifianmehr & Ghalandari, 2022	بررسی تجارب داخلی و خارجی شهر دوستدار کودک	شناسایی شاخص‌های محیطی مناسب کودکان	مطالعه تطبیقی و تحلیل اسنادی	چارچوب چهاربعدی سن، رفتار، مکان و دسترسی

نویسنده	عنوان پژوهش	هدف پژوهش	روش پژوهش	یافته‌ها
Shaterzadeh & Ghalandari, 2023	طراحی محله با رویکرد شهر دوستدار کودک	بررسی ویژگی‌های کالبدی محلات	تحلیل شاخص‌های فضایی و کالبدی	تأکید بر حضورپذیری، نفوذپذیری و هویت
Farrokhi & MofidiShemirani, 2023	برنامه‌ریزی محلات دوستدار کودک	تدوین مدل مفهومی محله	مطالعه اسنادی	شش بعد کالبد، محیط، اجتماع، حمل‌ونقل، مسکن، مدیریت
Sarvari & Khambari, 2022	شهر دوستدار کودک و حضورپذیری کودکان (گراگان)	بررسی مراجعه کودکان به مراکز محله‌ای	میدانی (مشاهده و پرسشنامه)	نقش مهم دسترسی و ایمنی مسیرها
Behtash & Sarlak, 2021	ساماندهی میدان گل‌ها با رویکرد کودک‌محور	توجه به نیازهای روانی کودکان	کتابخانه‌ای و تحلیل نمونه‌ها	طراحی ایمن موجب افزایش حضور کودکان می‌شود.
Rahimi Kakeh Job & Shekari, 2020	مشارکت کودکان در طراحی محله سنج	بررسی نقش مشارکت کودکان	روش مشارکتی	مشارکت موجب تقویت حق شهروندی و تصمیم‌گیری بهتر می‌شود.
Mirzaei & Sayyad Arabi, 2020	طراحی مرکز دوستدار کودک	طراحی فضاهای خلاق برای کودکان	تحلیل نیازها و طراحی مفهومی	فضاهای سیال باعث افزایش کنجکاوی و تحرک می‌شود.
UNICEF, 2005	چارچوب شهر دوستدار کودک (CFC)	سیاست‌گذاری شهر دوستدار کودک	اسنادی و سیاستی	تأکید بر مشارکت، دسترسی و ایمنی
Chawla, 2002	رشد در جهانی شهری‌شده	بررسی نقش مشارکت کودکان	نظری	مشارکت موجب رشد اجتماعی و تعلق می‌شود.
Wang et al., 2025	شهر ۱۵ دقیقه‌ای برای کودکان	بررسی دسترسی محلی و سلامت کودکان	میدانی	دسترسی بهتر موجب سلامت بیشتر کودکان
Mangone, 2018	استراتژی‌های طراحی شهری برای سلامت کودکان	نقش طراحی در سلامت کودکان	تحلیلی	فضاهای سبز سلامت کودکان را بهبود می‌دهد.

۳- مبانی نظری

مفهوم شهر دوستدار کودک، ریشه در **United Nations General Assembly, 1989** دارد که بر تضمین حقوق کودکان در محیط‌های شهری، از جمله حق مشارکت، دسترسی به خدمات اساسی، و ایمنی تأکید می‌کند. ابتکار شهر دوستدار کودک (CFC) ^۲ (UNICEF, 2005). این مفهوم را به چارچوبی عملی برای برنامه‌ریزی شهری تبدیل کرده و بر ایجاد محیط‌هایی امن، سالم و مشارکتی برای کودکان تمرکز دارد (Riggio, 2002). این چارچوب در منابع عملیاتی معاصر به‌طور مفصل بسط داده شده است. به‌عنوان مثال، کتاب راهنمای «مکان‌سازی با کودکان و نوجوانان: رویکردهای مشارکتی برای برنامه‌ریزی جوامع پایدار» (Derr et al, 2018)، با گردآوری تجارب موفق بین‌المللی و ارائه طیف گسترده‌ای از تکنیک‌های مشارکتی، پلی میان مبانی نظری حقوق کودک و کاربردی عملی آن در طراحی و برنامه‌ریزی شهری ایجاد می‌کند. علاوه‌براین، در مطالعات تجربی بین‌المللی مانند پژوهش‌های انجام‌شده در آینه‌هون (هلند)، از شاخص‌های محیطی کودک‌محور در سه حیطه اصلی خیابان‌ها، فضاهای سبز و فضاهای بازی استفاده شده است.

با جمع‌بندی مطالعات پیشین می‌توان دریافت که در حوزه شهر دوستدار کودک و مشارکت کودکان در طراحی شهری، چند خلأ اساسی وجود دارد: نخست، غلبه رویکردهای نظری و تمرکز بر مدل‌ها و شاخص‌های مفهومی، به‌ویژه در ایران، که کمتر به پیاده‌سازی عملی در بستر واقعی محلات پرداخته‌اند. دوم، محدود بودن نقش کودکان به دریافت‌کننده خدمات یا پاسخ‌دهنده پرسشنامه و فقدان مشارکت فعال آن‌ها در فرآیندهایی مانند ایده‌پردازی، تصمیم‌سازی و ارزیابی؛ سوم، کمبود مطالعات محله‌محور با رویکرد بومی و عدم امکان تعمیم مستقیم نتایج پژوهش‌های بین‌المللی به زمینه‌های اجتماعی-فرهنگی ایران؛ چهارم، نبود تلفیق مؤثر میان روش‌های کیفی مشارکتی و تحلیل‌های نظام‌مند؛ و در نهایت، ضعف در تبدیل دیدگاه‌های کودکان به راهکارهای طراحی شهری مشخص و قابل اجرا. بر این اساس، پژوهش حاضر با تمرکز بر محله مبارک‌آباد- حسین‌آباد تهران و اتخاذ رویکردی مشارکتی-کاربردی، تلاش می‌کند با درگیر کردن مستقیم کودکان ۷ تا ۱۱ ساله در فرآیند طراحی، مشارکت آن‌ها را از سطح مشاوره به هم‌آفرینی ارتقاء دهد.

شنیده می‌شوند، بلکه نقش واقعی در تصمیم‌گیری ایفا می‌کنند. مشارکت کودکان به آن‌ها امکان می‌دهد در شکل‌دهی به محیط‌های زندگی‌شان مؤثر باشند و حس مالکیت، تعلق و مسئولیت‌پذیری اجتماعی در آن‌ها تقویت شود (Behzadi & Shokoochi Bidehendi, 2021).

۳-۲- اهمیت مشارکت کودکان

مشارکت کودکان در فرآیندهای طراحی شهری، صرفاً یک روش کمکی نیست، بلکه ضرورتی حقوقی، دموکراتیک و اکولوژیک است. از منظر حقوقی، کنوانسیون حقوق کودک و منشور سازمان ملل، حق بهره‌مندی از محیطی سالم و حق ابراز نظر در امور مربوط به آینده خود را برای کودکان به رسمیت شناخته‌اند؛ بنابراین، برنامه‌ریزی شهری با مشارکت کودکان یک «انتخاب» نیست، بلکه یک «تکلیف» است (Wilhelmsen et al., 2023) از سوی دیگر، غفلت از خواسته‌ها و نیازهای کودکان در شهر، پیامدهای ملموسی دارد که مهم‌ترین آن محدودیت در تحرک مستقل و سرمایه‌گذاری ناکافی در ایجاد فضاهای خلاقانه برای بازی و تعامل اجتماعی آنان است (Wilhelmsen et al., 2023).

این مشارکت، افزون بر تحکیم حقوق شهروندی کودک، منافع متعددی برای کیفیت نهایی طرح‌ها و خود کودکان به همراه دارد. از یک سو، کودکان به دلیل تجربه مستقیم و فیزیکی از فضا، چشم‌اندازها و ایده‌هایی ارائه می‌دهند که فراتر از تصور بزرگسالان است و می‌تواند به تصمیم‌سازی بهتر، ارائه خدمات مرتبط‌تر و حفاظت مؤثرتر از کودکان در جامعه بینجامد (Save the Children International, 2005; Wilhelmsen et al., 2023).

از سوی دیگر، فرآیند مشارکت، به تقویت مهارت‌ها، توانمندسازی و افزایش عزت نفس کودکان کمک شایانی می‌کند. اهمیت این امر زمانی دوچندان می‌شود که بدانیم کودکان و بزرگسالان بر اساس اندازه بدن، توانایی و تجربیات متفاوت، امکانات و دعوت‌های عمل متفاوتی (فراهمایی‌های متفاوت) را در یک محیط واحد درک می‌کنند. حذف دیدگاه کودکان، برنامه‌ریزان را از توسعه فضاهایی که واقعاً پاسخگوی خواسته‌ها و شیوه استفاده ویژه کودکان باشد، محروم می‌سازد (Gibson, 1979; Wilhelmsen et al., 2023). مشارکت کودکان دارای ابعاد روان‌شناختی، اجتماعی و محیطی است که تأثیر مستقیم بر کیفیت زندگی شهری و احساس تعلق کودکان دارد:

این شاخص‌ها بر اساس ابعاد دسترسی، ایمنی، کیفیت محیطی و مشارکت طراحی شده‌اند و به‌عنوان ابزاری برای ارزیابی و بهبود محیط‌های شهری برای کودکان به‌کار می‌روند (Steenhuis et al., 2018). نظریه‌های رشد شناختی و اجتماعی، از جمله نظریه‌های ژان پیاژه و لو ویگوتسکی، پایه‌های نظری این پژوهش را تشکیل می‌دهند (Piaget, 1964). رشد شناختی کودکان ۷ تا ۱۱ ساله را در مرحله «عملیات عینی» قرار می‌دهد، جایی که کودکان توانایی تفکر منطقی و حل مسائل محیطی را دارند، اما همچنان به تجارب ملموس وابسته‌اند. این ویژگی، آن‌ها را برای مشارکت در فعالیت‌های خلاقانه مانند نقاشی، ماکت‌سازی و گفت‌وگوهای گروهی مناسب می‌کند (Shoari Nejad, 2011).

ویگوتسکی بر نقش محیط اجتماعی در رشد شناختی تأکید دارد و معتقد است تعامل کودکان با محیط و بزرگسالان، یادگیری، خلاقیت و مهارت‌های اجتماعی آن‌ها را تقویت می‌کند (Vygotsky, 1978). این نظریه، استفاده از کارگاه‌های مشارکتی را به‌عنوان ابزاری برای تقویت رشد کودکان توجیه می‌کند (Berk, 2018). نظریه مشارکت اجتماعی چاولا بر اهمیت درگیر کردن کودکان در فرآیندهای طراحی شهری برای تقویت حس تعلق و شهروندی فعال تأکید می‌کند (Chawla, 2002). این نظریه‌ها و مدل‌ها، مبنای تدوین شاخص‌های کلیدی شهر دوستدار کودک (ایمنی، دسترسی، فضای سبز، مشارکت و غیره) در این پژوهش هستند و برای تحلیل و طراحی محله مبارک‌آباد- حسین‌آباد به‌کار گرفته شده‌اند.

بر این اساس، می‌توان بیان کرد که رویکرد کودک‌محور، چارچوب هنجاری و ارزشی پژوهش را فراهم می‌آورد، درحالی‌که نظریه‌های رشد شناختی و اجتماعی، ظرفیت‌ها و شیوه‌های مشارکت کودکان را تبیین می‌کنند. در این میان، نظریه‌های مشارکت، به‌ویژه مدل نردبان هارت و رویکردهای عملیاتی، سازوکار تحقق این مشارکت در فرآیند طراحی شهری را مشخص می‌سازند. بنابراین، تلفیق این سه حوزه نظری، مبنای شکل‌گیری چارچوب تحلیلی پژوهش حاضر را فراهم می‌کند.

۳-۱- تعریف مشارکت کودکان

مشارکت کودکان در طراحی شهری به معنای حضور آگاهانه، فعال و مؤثر آنان در فرآیندهای برنامه‌ریزی و خلق فضاهای شهری است؛ فرایندی که در آن کودکان نه تنها

می‌کند. مراحل این مدل عبارت‌اند از: (۱) تحقیق زمینه‌ای، (۲) تولید و بحث ایده، (۳) توسعه پروژه پیش‌نگر، (۴) آزمون نمونه اولیه، (۵) توسعه و تصویب اسناد پروژه، (۶) ساخت و نظارت مؤلف، و (۷) انطباق و توسعه فضا. این مدل تأکید می‌کند که مشارکت واقعی مستلزم عبور از مرحله مشاوره صرف و ورود به حیطه همکاری، شراکت و توانمندسازی طبق مدل IAP2^۳ است. جایی که کودکان در تصمیم‌گیری سهیم بوده و بازخورد مستمر درباره تبدیل ایده‌هایشان به طرح نهایی دریافت می‌کنند (Le-van et al., 2025).

۳-۴- روش‌های مشارکت کودکان

برای نیل به مشارکتی عمیق و همه‌جانبه، استفاده از ترکیبی از روش‌های خلاق، متناسب با سن و بافت فرهنگی کودکان ضروری است. منابع معاصر مانند (Derr et al., 2018) فهرست جامعی از این روش‌ها را ارائه می‌دهند که از آن جمله می‌توان به تورهای رهبری شده توسط کودک^۴ برای درک تجربه ذهنی آنان از فضا، روش عکاسی مشارکتی فتوویس^۵ برای مستندسازی و تحلیل مسائل از نگاه خود کودکان، نقشه‌سازی صوتی و کلاژی^۶ برای ثبت ادراکات حسی، و کارگاه‌های طراحی مشارکتی فشرده^۷ برای هم‌آفرینی راه‌حل‌ها اشاره کرد.

برای عملیاتی کردن مشارکت در هر مرحله، استفاده از ابزارهای چندوجهی^۸ و کم‌هزینه ضروری است تا کودکان با علایق و توانایی‌های مختلف بتوانند ابراز وجود کنند. بر اساس تجارب موفق (Le-van et al., 2025)، این ابزارها شامل موارد زیر می‌شوند:

- مرحله شناسایی: نقشه‌برداری مشارکتی، نقاشی‌های توصیف‌شده (Le-van et al., 2025)، عکاسی توسط کودکان (فتوویس)، کیت‌های قصه‌گویی.
- مرحله ایده‌پردازی: دیوارهای فورم تعاملی، ستون‌های مقوایی رأی‌گیری با استیکر، استفاده از QR کد برای نظرسنجی.
- مرحله طراحی: مدل‌سازی با بلوک‌های چوبی، ساخت ماکت با مواد بازیافتی یا حتی مواد خوراکی (مانند مارشملو و بیسکویت) برای درک روابط فضایی در محیطی شاد.

- ایجاد فضاهای متناسب با نیازهای جسمی، عاطفی و اجتماعی آنان
 - ارتقا اعتماد به نفس، خلاقیت و مسئولیت‌پذیری
- افزایش کیفیت فضاهای عمومی و کاهش ناهماهنگی بین طراح و کاربر نهایی (Behzadi & Shokoohi, 2021; Stevenson, 2007).

۳-۳- نردبان مشارکت

مدل «نردبان مشارکت» راجر هارت (شکل ۱) به‌عنوان چارچوب اصلی در ارزیابی میزان مشارکت کودکان معرفی می‌شود. این مدل شامل هشت سطح است که از عدم مشارکت تا مشارکت کامل و تصمیم‌سازی مشترک بین کودک و بزرگسال را در بر می‌گیرد (Arnstein, 1969; Habibi et al., 2019).

شکل ۱. نردبان مشارکت

منبع: (Ezatian, 2013; Habibi et al., 2019; Hart, 1992)

در و همکاران (۲۰۱۸) یک چارچوب اخلاقی برای کار با کودکان ارائه می‌دهند که بر پایه‌های اصلی زیر استوار است: کسب رضایت آگاهانه از کودک و والدین، حفظ محرمانگی و حریم خصوصی، ایجاد فضایی امن و بدون قضاوت، و مهم‌تر از همه، تضمین تأثیرگذاری عینی دیدگاه‌های کودکان در نتایج پروژه تا از سطوح نمادین و تزئینی مشارکت (مانند دکوراسیون) پرهیز شود (Derr et al., 2018).

برای پوشش خلأ مدل نردبان مشارکت هارت مدل‌های عملیاتی‌تری مانند مدل هفت‌مرحله‌ای مشارکت کودکان توسعه یافته‌اند (Le-van et al., 2025). این مدل که ریشه در نظریه فرهنگی-تاریخی ویگوتسکی و نردبان هارت دارد، مشارکت را به یک فرآیند گام‌به‌گام و نظام‌مند تبدیل

• مرحله آزمون: ساخت نمونه‌های اولیه مقوایی در ابعاد واقعی (مانند غرفه‌های خلوت) و استفاده از آنها در رویدادهایی مثل پیک‌نیک‌های هنری. یک اصل کلیدی در به‌کارگیری این روش‌ها، تفسیر بزرگسالان از ایده‌های کودکان است نه اجرای تحت‌اللفظی آنها (Le-van et al., 2025).

انتخاب روش مشارکت کودکان باید به‌گونه‌ای باشد که نه‌تنها امکان بیان فردی دیدگاه‌ها را فراهم کند، بلکه همان‌طور که نظریه ویگوتسکی بر تعامل اجتماعی تأکید دارد، بستر یادگیری جمعی، مذاکره و ساخت مشترک معنا را نیز ایجاد نماید. بر این اساس، روش‌ها را می‌توان در یک طیف از ابزارهای شخصی و مستقیم تا فرآیندهای نهادی و گروهی دسته‌بندی کرد.

- نقاشی، قصه‌گویی، عکاسی، بازی و مدل‌سازی؛
- مصاحبه، کارگاه‌های مشارکتی و تشکیل شوراهای کودکان؛
- استفاده از ابزارهای انعطاف‌پذیر برای بیان دیدگاه‌ها به شیوه غیرکلامی، به‌ویژه برای کودکان با توانایی‌های متفاوت (Hart & Ittleson, 2003; Habibi et al., 2019).

۳-۵- مشارکت کودکان در چارچوب شهر دوستدار کودک

کنوانسیون حقوق کودک سازمان ملل^۹ و برنامه شهر دوستدار کودک (CFC) بر مشارکت فعال کودکان در امور شهری تأکید دارد. این مشارکت نه‌تنها حق کودکان است؛ بلکه ابزاری برای ارتقا پایداری و کیفیت زندگی در شهرها به شمار می‌رود (UNICEF, 2005; Riggio, 2002).

مشارکت واقعی کودکان، علاوه بر بهبود کیفیت طراحی، تأثیرات اجتماعی ملموسی دارد. تجربه پیاده‌سازی مدل‌های مشارکتی نشان داده است که این فرآیند منجر به کاهش قابل توجه خرابکاری (وندالیسم) در فضاهای طراحی شده با مشارکت کاربران می‌شود، چرا که کودکان و نوجوانان به دلیل حس مالکیت و هم‌نویسندگی، از فضای ایجادشده مراقبت می‌کنند و حتی در قبال تخریب آن توسط دیگران واکنش نشان می‌دهند (Le-van et al., 2025). در پروژه‌های عملی بین‌المللی مانند «مسیر کودک» در آمستردام^{۱۰} و «بازی در خیابان» در بریستول^{۱۱}، از روش‌های

مشارکتی مختلفی استفاده شده است. این تجربیات نشان می‌دهد که مشارکت کودکان نه‌تنها منجر به افزایش حس تعلق و امنیت می‌شود، بلکه می‌تواند الگوهای تحرک مستقل کودکان را نیز بهبود بخشد (Wassenberg & Milder, 2008).

با این وجود، حرکت از مبانی نظری به‌سوی تحقق عملی شهرهای دوستدار کودک همواره با چالش‌هایی همراه بوده است. پژوهش‌ها نشان می‌دهند که مشارکت کودکان اغلب به مشاوره‌ای صوری و نمادین محدود می‌شود و دیدگاه‌های آنان، به‌ویژه زمانی که با ارزیابی‌های کارشناسی در تضاد باشد، چندان جدی گرفته نمی‌شود (Mansfield et al., 2023; Wilhelmsen et al., 2021). همچنین، رویکردی که صرفاً حضور کودکان را به فضاهای از پیش طراحی‌شده‌ای مانند زمین‌های بازی محدود می‌کند، نمی‌تواند شهر را واقعاً «دوستدار کودک» کند، چرا که این فضاها ذاتاً جداکننده بوده و کودکان را از بدنه اصلی شهر و تعاملات اجتماعی گسترده‌تر جدا می‌سازد (Lange, 2023; Wilhelmsen et al., 2018). بنابراین، رویکرد نوین، خلق شهری است که در کلیت خود امکان حضور، تحرک مستقل^{۱۲} و تجربه مستقیم کودکان را فراهم آورد.

تحقیقات نشان می‌دهد کاهش تحرک مستقل کودکان در شهرها عمدتاً ناشی از ترافیک سنگین و نگرانی والدین از خطرات اجتماعی و تصادفات است (Barker, 2003; Wilhelmsen et al., 2023). بنابراین، برنامه‌ریزی شهری دوستدار کودک باید فراتر از ایجاد «جزیره‌های امن» رفته و به طراحی «کریدورهای ایمن و جذاب» که فضاهای مختلف زندگی کودکان را به هم متصل می‌کنند، بپردازد. (Zhang et al., 2020; Wilhelmsen et al., 2023).

با توجه به مباحث مطرح‌شده، به‌منظور تبیین ارتباط میان مبانی نظری، شاخص‌های استخراج‌شده و فرآیند مشارکت کودکان در طراحی شهری، مدل مفهومی پژوهش در شکل (۲) ارائه شده است. این مدل نشان می‌دهد که چگونه چارچوب‌های نظری به استخراج شاخص‌های شهر دوستدار کودک منجر شده و در ادامه، این شاخص‌ها در بستر فرآیندهای مشارکتی مورد استفاده قرار می‌گیرند.

شکل ۲. مدل مفهومی پژوهش

۴- روش پژوهش

۴-۱- ماهیت و نوع پژوهش

پژوهش حاضر از نظر هدف، کاربردی و از نظر ماهیت، ترکیبی (آمیخته) با غلبه کیفی است و با تأکید بر تولید داده‌های تفسیری از طریق تعامل مستقیم با کودکان طراحی شده است. در این چارچوب، کارگاه‌های مشارکتی (شامل نقاشی، ماکت‌سازی و گفت‌وگوهای گروهی) به‌عنوان هسته اصلی تولید داده‌ها در نظر گرفته شدند.

در کنار این رویکرد، از پرسشنامه‌های ساده و توصیفی به‌عنوان ابزار مکمل برای شناسایی اولیه الگوهای ادراکی کودکان و والدین استفاده شد. این داده‌ها نه به‌عنوان مبانی تحلیل نهایی، بلکه به‌منظور هدایت و غنی‌سازی فرآیند طراحی کارگاه‌های مشارکتی و افزایش دقت در استخراج مضامین کیفی به کار گرفته شدند.

بنابراین، منطق روش‌شناسی پژوهش مبتنی بر یک طراحی آمیخته با غلبه کیفی است که در آن داده‌های کمی نقش پشتیبان و زمینه‌ساز تحلیل‌های عمیق کیفی را ایفا می‌کنند.

این رویکرد، با پرهیز از تقلیل مشارکت کودکان به داده‌های کمی، تلاش دارد تا تجربه زیسته و ادراک فضایی آن‌ها را در قالب داده‌های کیفی عمیق بازنمایی کند.

۴-۲- ماهیت داده‌ها

داده‌های پژوهش شامل دو دسته اصلی است:

- داده‌های کیفی: حاصل از کارگاه‌های مشارکتی، نقاشی‌ها، ماکت‌ها، گفت‌وگوهای گروهی و مشاهدات میدانی.
- داده‌های کمی: حاصل از پرسشنامه‌های توصیفی کودکان و والدین، که برای شناسایی الگوهای اولیه مورد استفاده قرار گرفته‌اند.

۴-۳- روش‌های گردآوری داده‌ها

در این پژوهش، از ترکیب روش‌های اسنادی و میدانی استفاده شده است:

- الف) مطالعات اسنادی: به‌منظور تدوین مبانی نظری و استخراج شاخص‌های شهر دوستدار کودک، منابع علمی، مقالات و تجارب جهانی مورد بررسی قرار گرفت.
- ب) برداشت‌های میدانی: شامل مشاهده، عکاسی و مصاحبه‌های اولیه با ساکنان و مدیران مدارس، به‌منظور شناخت ویژگی‌های کالبدی و اجتماعی محله.
- ج) کارگاه‌های مشارکتی (روش اصلی): به‌عنوان هسته اصلی تولید داده‌ها، شامل نقاشی، ماکت‌سازی و گفت‌وگوهای گروهی با کودکان.

۴-۵-۳- جمع‌آوری داده‌ها

الف) کارگاه‌های مشارکتی

کارگاه‌های مشارکتی، بخش محوری این پژوهش، با هدف جلب مشارکت فعال کودکان و استخراج ایده‌های خلاقانه آن‌ها طراحی شدند. این کارگاه‌ها به دلیل توانایی کودکان ۷ تا ۱۱ ساله در بیان ایده‌ها از طریق ابزارهای ملموس (مانند نقاشی و ماکت‌سازی) و تفکر منطقی در مرحله عملیات عینی (Piaget, 1964)، به‌عنوان روشی مؤثر انتخاب شدند. این کارگاه‌ها در دو سطح برگزار شدند و اهمیت آن‌ها در ایجاد فضایی برای تعامل مستقیم کودکان با فرآیند طراحی، تقویت حس تعلق و توانمندسازی آن‌ها برای مشارکت در مسائل شهری بود.

سطح ۱: حساس‌سازی کودکان و جمع‌آوری دیدگاه‌ها

در مجموع، ۱۸۲ کودک در کارگاه‌های سطح اول شرکت کردند. هدف این کارگاه‌ها آگاه‌سازی کودکان نسبت به محیط محله، تقویت درک آن‌ها از فضاهای عمومی و ایجاد زبان مشترک با پژوهشگر است.

فعالیت‌ها:

نقاشی گروهی: کودکان به صورت انفرادی و سپس در گروه‌های ۵ تا ۷ نفره تشویق شدند تا نقاشی‌هایی از محله زندگی خود ترسیم کنند. از آن‌ها خواسته شد تا مسیر خانه تا مدرسه خود را به تصویر بکشند و فضاهایی مانند پارک‌ها، خیابان‌ها و مکان‌های بازی را در آن نشان بدهند.

گفت‌وگوهای گروهی: جلسات گفت‌وگو با سؤالاتی مانند «چه چیزی در محله شما را خوشحال یا ناراحت می‌کند؟» برگزار شد. کودکان مشکلات (مانند زباله‌ها و معابر ناامن) و ایده‌های خود (مانند زمین‌های بازی خلاقانه) را مطرح کردند.

این مرحله به کودکان کمک کرد تا به‌عنوان کاربران اصلی فضاهای عمومی، دیدگاه‌های خود را به صورت آزادانه بیان کنند. استفاده از نقاشی و گفت‌وگو، موانع زبانی و شناختی را کاهش داد و کودکان را به مشارکت فعال تشویق کرد. کودکان در این مرحله از مشکلاتی نظیر ترافیک سنگین، نبود زیرساخت‌های ایمنی مانند خط‌کشی عابر پیاده و چراغ‌راهنمایی، خرابی پیاده‌روها، کمبود فضاهای بازی متنوع، و نقاط تاریک و ترسناک یاد کردند.

سطح ۲: طراحی و ایده‌پردازی

در مجموع، ۷۱ کودک در کارگاه‌های سطح دوم شرکت کردند. هدف این کارگاه‌ها توانمندسازی کودکان برای ارائه

(د) پرسشنامه (روش مکمل): برای جمع‌آوری داده‌های توصیفی اولیه از کودکان و والدین و هدایت فرآیند مشارکتی.

۴-۴- روش نمونه‌گیری

جامعه آماری شامل کودکان ۷ تا ۱۱ ساله محله مبارک‌آباد- حسین‌آباد و سایر ساکنان محله بود. نمونه‌گیری به صورت هدفمند انجام شد و جهت تعیین حجم نمونه از فرمول کوکران با ضریب خطای ۱۰ درصد استفاده شده است. برای جامعه آماری کودکان با جمعیت ۳,۶۰۰ نفر، تعداد ۹۴ نفر به‌عنوان نمونه انتخاب گردید. برای جامعه ساکنان محله که پس از کسر جمعیت کودکان، ۵۹,۱۷۳ نفر باقی می‌ماند، ۹۶ نفر به‌عنوان نمونه آماری مورد بررسی قرار گرفتند و از همه ۱۹ مدیر نظرسنجی شد. در نهایت به علت تمایل بالای مشارکت در کودکان و ساکنان ۱۸۵ کودک و ۱۰۰ بزرگسال برای پرکردن پرسشنامه همکاری کردند.

• نمونه‌گیری کیفی: به صورت هدفمند و داوطلبانه.

پس از برگزاری همایشی در مدارس محله، کودکان داوطلب در کارگاه‌های مشارکتی ثبت‌نام کردند.

نمونه‌گیری کمی: بر اساس فرمول کوکران با خطای

۱۰ درصد.

۴-۵-۴- مراحل اجرای پژوهش

۴-۵-۱- مطالعات اسنادی و کتابخانه‌ای

در گام نخست، برای تدوین مبانی نظری و شناسایی شاخص‌های شهر دوستدار کودک، از روش مطالعات اسنادی استفاده شد. منابع علمی، مقالات داخلی و خارجی، و تجارب جهانی در زمینه طراحی شهری دوستدار کودک بررسی شدند. این مرحله به استخراج چارچوب نظری و شاخص‌های کلیدی مانند ایمنی، دسترسی، فضای سبز و مشارکت کمک کرد.

۴-۵-۲- برداشت‌های میدانی

برای شناخت ویژگی‌های کالبدی و اجتماعی محله مبارک‌آباد- حسین‌آباد، برداشت‌های میدانی شامل مشاهده، عکاسی و مصاحبه‌های اولیه با ساکنان و مدیران مدارس انجام شد. این مرحله به شناسایی پتانسیل‌ها (مانند بوستان‌های موجود و عمارت عین‌الدوله) و چالش‌ها (مانند ترافیک سنگین و کمبود مسیرهای ایمن) کمک کرد.

راهکارهای عملی و خلاقانه برای بهبود فضاهای عمومی محله است.

فعالیت‌ها:

ایجاد زبان مشترک با آموزش مفاهیم ساده شهرسازی: کودکان با مفهیمی مانند کروکی، مسیرهای پیاده، ایمنی و امنیت، مبلمان شهری و خوانایی از طریق تصاویر و توضیحات ساده آشنا شدند.

ترسیم کروکی: کودکان در گروه‌های کوچک، نقشه‌های ساده‌ای از محله ترسیم کردند و مکان‌های پیشنهادی برای پارک‌ها، مسیرهای دوچرخه‌سواری و المان‌های بازی را مشخص کردند.

ماکت‌سازی: کودکان با استفاده از مواد ساده (مقوا، چوب، پلاستیک، و مواد بازیافتی) ماکت‌هایی از فضاهای پیشنهادی خود ساختند. این ماکت‌ها شامل المان‌هایی مانند خانه‌های درختی، آب‌نماها، مسیر دوچرخه، پارک و فضای سبز، مبلمان مناسب و باغچه‌های مشارکتی بود.

این مرحله کودکان را از نقش منفعل به مشارکت‌کنندگان فعال تبدیل کرد. ماکت‌سازی و ترسیم کروکی به آن‌ها امکان داد تا ایده‌های خود را به صورت ملموس و قابل فهم برای طراحان شهری ارائه کنند. این فرآیند، حس تعلق و مالکیت کودکان نسبت به محله را تقویت کرد، زیرا آن‌ها احساس کردند ایده‌هایشان در شکل‌دهی به محیط تأثیرگذار است.

کودکان پیشنهاد استفاده از رنگ‌های شاد در مبلمان شهری و مسیرها، ایجاد فضاهای سبز گسترده با پارک‌ها و باغچه‌های مشارکتی، و طراحی مسیرهای ایمن پیاده‌روی و دوچرخه‌سواری را دادند. آن‌ها خواستار فضاهای بازی خلاقانه، همچنین، تقویت ایمنی با خط‌کشی عابر پیاده و تابلوهای راهنمایی، روشنایی مناسب، و قراردادن کتابخانه‌ها و مراکز درمانی کودک محور شدند.

در پایان کارگاه، ایده‌های در نمایشگاهی با حضور مسئولین به نمایش گذاشته شد و از شهرسازان کوچک تقدیر شد. این فعالیت حس اعتماد به نفس و حس مسئولیت‌پذیری آن‌ها را تقویت کرد.

سازمان‌دهی کارگاه‌ها: کارگاه‌ها در مدارس محلی محله برگزار شدند و هر کارگاه ۲ ساعت طول کشید. ۱۸۲ کودک داوطلب (از طریق همایش اولیه در مدارس انتخاب شدند) در ۸ جلسه (۴ جلسه حساس‌سازی و ۴ جلسه طراحی) شرکت کردند. مربیان مدارس و روان‌شناس کودک در

کارگاه‌ها حضور داشتند تا فرآیند تعامل با کودکان و ثبت داده‌ها به درستی انجام شود.

ب) پرسشنامه

پرسشنامه‌ای با سؤالات باز و بسته برای کودکان ۷ تا ۱۱ ساله و والدین طراحی شد تا دیدگاه‌های آن‌ها درباره فضاهای عمومی، ایمنی معابر و نیازهایشان جمع‌آوری شود. پرسشنامه‌ها برای جمع‌آوری دیدگاه‌های اولیه کودکان و والدین به صورت توصیفی بررسی شدند.

۴-۵-۴- روش تحلیل داده‌ها

تحلیل داده‌های کیفی با رویکرد تحلیل محتوای هدایت‌شده انجام شد. این رویکرد به دلیل وجود شاخص‌های شهر دوستدار کودک انتخاب گردید. واحد تحلیل، عبارت‌های معنادار استخراج‌شده از گفت‌وگوهای گروهی، توضیحات شفاهی کودکان حین فعالیت، عناصر ترسیمی در نقاشی‌ها و اجزای ماکت‌ها بود.

ابتدا واحدهای معنایی شناسایی و کدگذاری اولیه انجام شد؛ سپس کدها بر اساس چارچوب نظری پژوهش به مقوله‌ها و زیرمقوله‌ها طبقه‌بندی گردیدند. برای جنبه کمی تحلیل محتوا، فراوانی هر کد محاسبه شد تا اولویت‌های ادراک‌شده توسط کودکان مشخص گردد. تمامی مراحل تحلیل با نرم‌افزار MAXQDA انجام گرفت.

برای تضمین اعتبار و پایایی یافته‌ها، از تکنیک سه‌جانبه‌سازی داده‌ها (ترکیب اطلاعات حاصل از نقاشی، ماکت‌سازی، گفت‌وگوهای گروهی و پرسشنامه)، استفاده شد.

داده‌های حاصل از پرسشنامه با استفاده از نرم‌افزار SPSS و به صورت آمار توصیفی تحلیل شدند.

در نهایت، نتایج حاصل از تحلیل داده‌های کیفی و کمی به صورت تلفیقی در چارچوب تحلیل SWOT سازمان‌دهی شدند تا نقاط قوت، ضعف، فرصت‌ها و تهدیدهای محله از منظر کودکان و ساکنان شناسایی و تبیین گردد.

۴-۵-۵- تدوین پیشنهادات طراحی

ایده‌های کودکان از کارگاه‌ها و نتایج تحلیل‌های کمی و کیفی به اصول طراحی تبدیل شدند. این اصول شامل ایجاد مسیرهای ایمن پیاده‌روی و دوچرخه‌سواری، فضاهای سبز گسترده، مبلمان شهری متناسب با کودکان و امنیت بودند. پیشنهادها در قالب دو آلترناتیو طراحی ارائه و با امتیازدهی بر اساس شاخص‌های شهر دوستدار کودک ارزیابی شدند. آلترناتیو برتر به عنوان طرح نهایی برای محله انتخاب شد.

۴-۶- ابزارهای پژوهش

پرسشنامه: برای جمع‌آوری داده‌های کمی از کودکان و والدین.

کارگاه‌های مشارکتی: شامل نقاشی، ماکت‌سازی و گفت‌وگوهای گروهی برای جمع‌آوری داده‌های کیفی. مشاهدات میدانی: برای تحلیل وضعیت کالبدی و اجتماعی محله.

تحلیل SWOT: برای بررسی کیفی داده‌ها و شناسایی پتانسیل‌ها و چالش‌ها.

پرسشنامه‌ها برای جمع‌آوری دیدگاه‌های اولیه کودکان و والدین به صورت توصیفی بررسی شدند. کارگاه‌های مشارکتی با استفاده از نقاشی و ماکت‌سازی، فضایی خلاقانه برای کودکان فراهم کرد تا دیدگاه‌های خود را درباره فضاهای عمومی محله بیان کنند.

۴-۷- همکاری با شهرداری

یکی از مهم‌ترین ارکان این پژوهش، همکاری نزدیک با شهرداری منطقه ۴ تهران و شهرداری ناحیه ۳ در محله‌های حسین‌آباد و مبارک‌آباد بود. این همکاری نقش کلیدی در اجرای مراحل مختلف فرآیند مشارکتی با کودکان و سایر ذی‌نفعان داشت.

در مراحل ابتدایی، پژوهشگر با حضور در محله و برگزاری جلسات اولیه با مسئولان شهرداری ناحیه ۳، طرح کلی پروژه را معرفی کرد و با دریافت بازخوردهای اولیه، زمینه لازم برای اجرای پژوهش فراهم شد. همچنین جلساتی با بخش اجتماعی شهرداری و مدیران مدارس برگزار شد تا آن‌ها از اهداف پژوهش آگاه شوند و همکاری خود را در فرآیند مشارکتی اعلام کنند.

شهرداری با فراهم‌کردن دسترسی به مدارس و ایجاد هماهنگی با مدیران، امکان برگزاری همایش‌ها و کارگاه‌های مشارکتی برای کودکان را فراهم کرد. در این جلسات، اهداف پروژه برای کودکان توضیح داده شد و کودکان داوطلب برای شرکت در کارگاه‌ها ثبت‌نام کردند. حضور شهرداری در این فرآیند باعث شد همایشی برای معرفی طرح و کارگاه‌های سطح ۱ و ۲ برگزار شود که در آن‌ها کودکان با ابزارهایی مانند نقاشی، نقشه‌کشی و ساخت ماکت، دیدگاه‌ها و ایده‌های خود را ارائه کردند.

در نهایت، شهرداری همکاری لازم برای برگزاری نمایشگاه آثار کودکان را نیز فراهم کرد. در این نمایشگاه که در عمارت عین‌الدوله برگزار شد، آثار خلاقانه کودکان به نمایش گذاشته شد و مسئولین شهری از آن بازدید کردند. این رویداد نه تنها امکان تقدیر از مشارکت کودکان را فراهم کرد، بلکه اهمیت حضور و مشارکت آن‌ها در بهبود محیط شهری را به نمایش گذاشت.

به‌طور کلی، همراهی شهرداری از مراحل اولیه تا نهای پروژه، از آشنایی با محله و جلب همکاری مدارس گرفته تا پشتیبانی از کارگاه‌ها و نمایشگاه، تضمین‌کننده موفقیت فرآیند مشارکتی و بهره‌مندی کودکان از محیطی خلاقانه و مشارکتی بود.

۵- معرفی محدوده مورد پژوهش

محله مبارک‌آباد- حسین‌آباد (شکل ۳) در شمال شرق تهران، به‌عنوان عرصه مورد مطالعه این پژوهش انتخاب شد. این محله با دارا بودن ویژگی‌هایی چون دسترسی به پارک جنگلی لویزان، ایستگاه مترو و چندین بزرگراه اصلی، از موقعیت ارتباطی مناسبی برخوردار است، اما هم‌زمان با چالش‌هایی نظیر ترافیک سنگین، آلودگی صوتی، کمبود فضاهای بازی باکیفیت و ناامنی معابر برای کودکان مواجه است. انتخاب این محله بر پایه چند دلیل کلیدی صورت گرفت: نخست، شباهت محله به بافت‌های مسکونی متداول تهران با ترکیبی از فرصت‌ها و مشکلات مشابه؛ دوم، پشتیبانی نهادی و انتخاب آن به‌عنوان پایلوت طرح‌های «دوستدار کودک» توسط شهرداری منطقه ۴ که امکان همکاری عملی و اجرایی شدن پیشنهادات را فراهم می‌کرد؛ سوم، وجود تضاد آشکار بین پتانسیل‌های محیطی (مانند فضاهای سبز موجود) و موانع جدی (مانند محصور شدن با شریان‌های پرتراфик) که آن را به بستری ایده‌آل برای آزمون رویکردهای مشارکتی و طراحی راه‌حل‌های خلاقانه بدل می‌سازد.

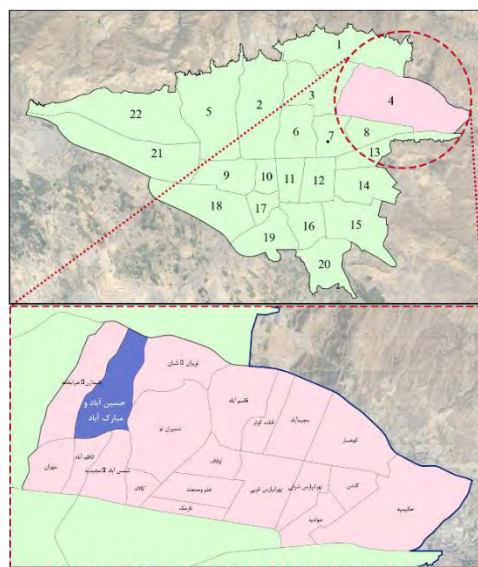

شکل ۴. نمونه نقاشی کودکان از نقاط تاریک محله

شکل ۵. نمونه نقاشی کودکان از وضعیت موجود خیابان و ترافیک

نتایج تحلیل این یافته‌ها در قالب جدول SWOT خلاصه شده است:

شکل ۳. محدوده مطالعاتی پژوهش

۶- یافته‌های پژوهش و بحث

در کارگاه سطح اول، کودکان قوت‌ها و ضعف‌های محله را بیان کردند و در کارگاه سطح دوم، آرزوها و پیشنهادهای طراحی خود را ارائه دادند. کودکان در نقاشی‌ها و گفت‌وگوهای کارگاه سطح اول، مهم‌ترین مشکلات محله را به تصویر کشیدند.

جدول ۲. یافته‌های پژوهش

شاخص	قوت‌ها	ضعف‌ها	فرصت‌ها	تهدیدها
ایمنی در خیابان و آزادی تردد	وجود خط‌کشی عابرپاده و دسترسی به سه بزرگراه اصلی	ترافیک سنگین و سرعت بالا در خیابان‌های منتهی به مدارس، عرض کم پیاده‌روها، چاله و دست‌انداز، کمبود چراغ راهنمایی	امکان آرام‌سازی ترافیک، نصب کاهنده سرعت، ایجاد مسیرهای ایمن جایگزین	خطر افزایش تصادفات، کاهش فعالیت فیزیکی و استقلال حرکتی کودکان
امنیت	حضور والدین داوطلب در نقش مراقبت	نقاط تاریک، ضعف روشنایی، فضاهای رهاشده و متروکه	امکان افزایش نظارت اجتماعی، بازطراحی فضاها، گشت محله‌ای	خطر تأثیرات روانی منفی، خطر ایجاد محدودیت تردد برای دختران، خطر بزهکاری
مبلمان شهری متناسب با کودکان	کیفیت قابل قبول در پارک‌های اصلی	عدم تناسب ابعاد مبلمان با قد کودکان، فرسودگی تجهیزات بازی، کمبود آب‌خوری و سایبان	امکان مشارکت کودکان در طراحی مبلمان و ارتقای استانداردهای طراحی	خطر آسیب جسمی و کاهش حضور کودکان در فضاهای عمومی
کفسازی پیاده‌روها	تمایل کودکان به کفسازی رنگی، کیفیت مناسب پارک صدف	ناهمواری، آسفالت نامناسب، سطوح غیرهم‌سطح	امکان استفاده از رنگ و سنگفرش و کفسازی یکپارچه	خطر آسیب دیدگی و محدودیت فعالیت حرکتی کودکان
زیرساخت مسیرهای پیاده و دوچرخه	علاقه شدید کودکان به دوچرخه‌سواری	نبود مسیر اختصاصی دوچرخه، تداخل با خودروها، شیب تند	امکان ایجاد مسیرهای تفکیک‌شده ایمن، پارکینگ دوچرخه	خطر کاهش فعالیت فیزیکی و استقلال حرکتی
خوانایی محیط	آشنایی نسبی کودکان با ساختار محله و نقاط مرجع	کمبود تابلو در ارتفاع مناسب کودکان	امکان رنگ‌آمیزی مسیرها، نصب تابلو و نقشه کودک‌محور	معضل دشواری مسیریابی برای کودکان

شاخص	قوت‌ها	ضعف‌ها	فرصت‌ها	تهدیدها
مشارکت کودکان	تمایل بالای کودکان به مشارکت (۷۵/۷٪)	عدم آشنایی با مفاهیم شهرسازی، کمبود زیرساخت مشارکت	امکان بهره‌گیری از خلاقیت کودکان، برگزاری جشنواره‌ها و کارگاه‌ها	امکان مقاومت مدیران، عدم اجرای ایده‌ها و کاهش انگیزه
محیط سالم	سیستم مکانیزه جمع‌آوری زباله	آلودگی صوتی و هوایی ناشی از ترافیک، کمبود سطل زباله	امکان ارتقای فرهنگ زیست‌محیطی با کمک کودکان	تشدید آلودگی، آسیب به سلامت جسمی و روانی کودکان
دسترسی به امکانات و خدمات	وجود مراکز تجاری، فرهنگی، مترو و پارک‌ها	کمبود مراکز درمانی، ورزشی و کتابخانه، توزیع نامتوازن خدمات	امکان توسعه مراکز کودک‌محور، بهبود حمل‌ونقل درون‌محله‌ای	خطر افزایش نابرابری دسترسی، تغییر کاربری فضاها به تجاری
دسترسی به فضای سبز	تعدد پارک‌ها و دسترسی نسبتاً خوب	توزیع نامتوازن، ضعف نگهداری و امکانات	امکان ارتقای کیفیت پارک‌ها، ایجاد باغچه‌های مشارکتی	امکان کاهش استفاده کودکان به دلیل کمبود امکانات
حمل‌ونقل عمومی	وجود مترو، اتوبوس و تاکسی	عدم تناسب ایستگاه‌ها و ارتفاع سوار شدن با کودکان	امکان بهبود زیرساخت ایستگاه‌ها	خطر افزایش محدودیت استقلال حرکتی کودکان
فضاهای بازی و تفریحی	وجود بوستان صدف و امکانات اولیه	کمبود تنوع، فرسودگی تجهیزات، نبود فضای سرپوشیده	امکان ایجاد فضاهای بازی خلاقانه و چندمنظوره	خطر کاهش مهارت‌های حرکتی و اجتماعی (۱۵/۱٪ کودکان جای بازی ندارند)
نزدیکی مدارس	وجود مدارس متعدد	دسترسی نامناسب جنوب محله، مسیرهای ناامن	امکان طراحی مسیرهای ایمن مدرسه، آرام‌سازی ترافیک	

این پژوهش با به‌کارگیری رویکرد مشارکتی مستقیم با کودکان ۷ تا ۱۱ ساله، نشان داد که مشارکت فعال و ابزارمحور کودکان می‌تواند به تولید دانش طراحی شهری در مقیاس محله منجر شود. برخلاف مطالعات داخلی پیشین که عمدتاً بر شناسایی شاخص‌های کالبدی شهر دوستدار کودک یا ارائه چارچوب‌های نظری تمرکز داشته‌اند (Zarifianmehr & Ghalandari, 2022; Shaterzadeh & Ghalandari, 2023; Farokhi et al., 2023)، پژوهش حاضر با گذار کودکان از موقعیت «اطلاع‌رسان» به «هم‌آفرین» فضا، خلأ مهم موجود در ادبیات داخلی را پر کرده است.

نتایج این مطالعه در مقایسه با پژوهش رحیمی کاکه‌جوب و شکری (Rahimi Kakeh Job & Shekari, 2020) که مشارکت را در سطح بیان دیدگاه و تقویت حس تعلق بررسی کرده بود، سطح عمیق‌تری از مشارکت را نشان می‌دهد. کودکان در این پژوهش نه تنها مشکلات را شناسایی کردند، بلکه راهکارهای فضایی مشخص و قابل اجرا (مانند مسیرهای ایمن پیاده و دوچرخه، فضاهای بازی طبیعی، باغ‌های حسی و مبلمان کودک‌محور) ارائه دادند. این امر بیانگر حرکت پژوهش به‌سوی سطوح بالاتر «همکاری» و «توانمندسازی» در نردبان مشارکت (Hart, 1992) است. همچنین، تأکید کودکان بر فضاهای بازی طبیعی با یافته‌های در و همکاران و منگون (Mangone, 2018; Derr et al, 2018) همخوانی دارد، اما وجه تمایز

در کارگاه سطح دوم، کودکان ایده‌ها و آرزوهای خود برای محله ایده‌آل را بیان کردند. پیشنهادها غالب شامل ایجاد مسیرهای ایمن و رنگارنگ پیاده‌روی و دوچرخه‌سواری، طراحی فضاهای بازی طبیعی و خلاقانه و مبلمان شهری در مقیاس کودک. این پیشنهادها نشان‌دهنده خلاقیت کودکان و درک آن‌ها از نیازهای واقعی خود است.

شکل ۶. نمونه ماکت پیشنهادی فضای بازی سبز

شکل ۷. نمونه مبلمان پیشنهادی کودکان

این پژوهش، بومی‌سازی این مفاهیم و تبدیل ترجیحات ادراکی کودکان به پیشنهاد‌های طراحی عملی در بافت واقعی محله ایرانی است.

از منظر نظری، یافته‌ها چارچوب‌های رشد شناختی پیاژه و یادگیری اجتماعی ویگوتسکی را تأیید می‌کند و نشان می‌دهد که ابزارهای ملموس (نقاشی و ماکت‌سازی) کودکان را به تولیدکنندگان فعال دانش فضایی تبدیل می‌کنند. همچنین، تأکید کودکان بر پیوستگی ایمن شبکه حرکتی، بر یک خلأ مهم در مفهوم شهر ۱۵ دقیقه‌ای تأکید دارد، جایی که نزدیکی مکانی بدون دسترسی ایمن و پیوسته، تحرک مستقل کودکان را محقق نمی‌سازد.

نوآوری اصلی این پژوهش، ارائه یک روش عملیاتی بومی و قابل تکرار برای مشارکت کودکان در طراحی محله‌های دوستدار کودک در ایران است. این روش با تلفیق ابزارهای خلاقانه، تحلیل ترکیبی کیفی- کمی و همکاری نهادی با شهرداری، شکاف میان نظریه مشارکتی و عمل در زمینه ایران را کاهش داده است.

۷- نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با هدف تبیین نقش مشارکت فعال کودکان ۷ تا ۱۱ ساله در فرآیند طراحی شهری، نشان داد که استفاده از روش‌های مشارکتی خلاقانه، می‌تواند به شناسایی دقیق نیازها و تولید راهکارهای طراحی متناسب با تجربه زیسته کودکان منجر شود. یافته‌ها به سؤال پژوهش پاسخ می‌دهد که مشارکت مؤثر کودکان، نه از طریق ابزارهای صرفاً مشورتی، بلکه از طریق درگیرسازی آن‌ها در فرآیندهای عینی طراحی، امکان‌پذیر است.

از منظر نظری، تحقیق حاضر با پیوند دادن چارچوب‌های رشد شناختی، یادگیری اجتماعی و نظریه‌های مشارکت، نشان می‌دهد که کودکان می‌توانند به‌عنوان تولیدکنندگان فعال دانش فضایی در نظر گرفته شوند. این امر، جایگاه آن‌ها را از «کاربران منفعل» به «کنشگران مؤثر» در فرآیند طراحی شهری ارتقا می‌دهد.

از منظر کاربردی، نتایج پژوهش بیانگر آن است که تحقق محلات دوستدار کودک، مستلزم توجه هم‌زمان به ابعاد کالبدی (ایمنی، دسترسی، فضاهای سبز)، ادراکی (احساس امنیت و خوانایی) و مشارکتی است. پیشنهادهایی مانند توسعه مسیرهای ایمن پیاده و دوچرخه، تقویت فضاهای سبز مشارکتی، و طراحی مبلمان شهری متناسب با کودکان،

می‌تواند به‌عنوان راهنمایی عملی برای مدیران شهری مورد استفاده قرار گیرد.

در عین حال، محدودیت‌هایی نظیر تمرکز بر یک محله خاص، وابستگی به بستر نهادی (همکاری شهرداری) و چالش‌های اجرایی در پیاده‌سازی ایده‌ها، نشان می‌دهد که تعمیم نتایج نیازمند احتیاط و انجام مطالعات تکمیلی در زمینه‌های مختلف است.

بر این اساس، پیشنهاد می‌شود که در پژوهش‌های آتی این رویکرد مشارکتی در سایر محلات تهران و شهرهای ایران آزمایش شود تا قابلیت تعمیم آن بررسی گردد. همچنین، تمرکز بر گروه‌های سنی مختلف، مانند کودکان زیر ۷ سال یا نوجوانان، می‌تواند نیازهای متنوع‌تری را شناسایی کند. در نهایت، نتایج پژوهش نشان می‌دهد تحقق شهرهای دوستدار کودک، نه صرفاً در گرو طراحی فضاهای خاص، بلکه در گرو بازتعریف فرآیند طراحی شهری به‌عنوان فرآیندی مشارکتی، چندصدایی و مبتنی بر تجربه زیسته تمامی کاربران، به‌ویژه کودکان، است.

۸- حامیان مالی

مقاله حامی مالی و معنوی نداشته است.

۹- مشارکت نویسندگان

نویسنده اول (شکری، فاطمه‌زهرا): مفهوم‌سازی، گردآوری داده‌ها، تجزیه و تحلیل قاعده‌مند، تحقیق و بررسی، روش‌شناسی، تهیه منابع، مصورسازی، نگارش پیش‌نویس اصلی، نگارش- بازنگری و ویرایش. نویسنده مسئول (علی‌الحسابی، مهران): مدیریت پروژه، نظارت و سرپرستی، اعتبارسنجی، نگارش- بازنگری و ویرایش.

۱۰- بیانیه شفافیت کاربست هوش مصنوعی

نویسندگان اعلام می‌کنند که در تولید، نگارش و تحلیل این مقاله از هیچ‌گونه ابزار یا فناوری هوش مصنوعی استفاده نشده است.

۱۱- بیانیه دسترسی داده‌ها

نویسندگان اعلام می‌دارند که برای افزایش شفافیت، داده‌ها بنا به درخواست در دسترس قرار خواهند گرفت.

- mental health. *Armanshahr Architecture & Urban Development*, 14(34), 183–191. [In Persian] <https://doi.org/10.22034/AAUD.2020.194941.1944>
- 5) Behzadi, S., & Shokoohi Bidhendi, M. S. (2021). Examining the extent of attention to the components of citizenship participation education in elementary school textbooks. *Educational Research*, 9(43), 95–115. [In Persian] <https://sid.ir/paper/1041167/fa>
- 6) Chawla, L. (2002). Cities for human development. In L. Chawla (Ed.), *Growing up in an urbanising world* (pp. 15–34). London: Earthscan Publications/UNESCO Publishing. <https://doi.org/10.4000/cdg.2389>
- 7) Derr, V., Chawla, L., & Mintzer, M. (2018). *Placemaking with children and youth: Participatory practices for planning sustainable communities*. NYU Press & New Village Press. <https://doi.org/10.1080/14733285.2021.1934979>
- 8) Ezatian, S. (2013). *Adapting urban spaces for children's presence in the city with emphasis on children's participation in the planning and design process*. Master's thesis, University of Tehran. Faculty of Fine Arts, Department of Urban Planning. [In Persian]
- 9) Farokhi, S., Mofidi Shemirani, S. M., & Jalili Sadrabad, S. (2023). Child-friendly neighborhood planning with emphasis on participation: A case study of South Punak neighborhood, Tehran. *Geography and Urban Space Development*. [In Persian] <https://doi.org/10.22067/jgusd.2023.79446.1260>
- 10) Gibson, J. J. (1979). *The ecological approach to visual perception*. Boston, MA: Houghton Mifflin.
- 11) Habibi, S. M., Ezzatian, S., & Mohagheghnasab, E. (2019). Some lessons from children participation in the design process of child-friendly urban spaces (Case study: the city of Sede Lenjan). *Motaleat Shahri*, 8(29), 111–120. [In Persian] https://urbstudies.uok.ac.ir/article_61012.html
- 12) Hart, R. A. (1992). *Children's participation: From tokenism to citizenship*. UNICEF. https://www.researchgate.net/publication/24139916_Children's_Participation_From-Tokenism_To-Citizenship
- 13) Iltus, S., & Hart, R. (2003). Participatory planning and design of recreational spaces with children. *Architecture and Behaviour*, 10(4),

۱۲- اعلام عدم تعارض منافع

نویسندگان اعلام می‌دارند که در انجام این پژوهش هیچ‌گونه تعارض منافی برای ایشان وجود نداشته است.

۱۳- قدردانی

نویسندگان بر خود لازم می‌دانند مراتب سپاس و قدردانی خود را از همکاری‌های مؤثر و سازنده شهرداری منطقه ۴، شهرداری ناحیه ۳ منطقه ۴ و مدارس ابتدایی محله مبارک‌آباد- حسین‌آباد شهر تهران ابراز نمایند. این همکاری‌ها از مراحل ابتدایی پروژه، شامل هماهنگی و اجرای کارگاه‌ها، تا مراحل نهایی، از جمله برگزاری نمایشگاه آثار کودکان، نقش قابل‌توجهی در پیشبرد و اجرای موفق این پژوهش ایفا کرده است.

۱۴- پی‌نوشت‌ها

۱- تحلیل نقاط قوت، ضعف، فرصت‌ها و تهدیدها

۲- صندوق کودکان ملل متحد

۳- انجمن بین‌المللی مشارکت عمومی

4- Child-Led Tours

5- Photovoice

6- Sound Maps & Collage Maps

7- Charrettes

8- Multimodal

9- United Nations Convention on the Rights of the Child (UNCRC)

10- Child Route Program in Amsterdam

11- Playing Out in Bristol

12- Independent Mobility

References

- 1) Arnstein, S. R. (1969). A ladder of citizen participation. *Journal of the American Institute of Planners*, 35(4), 216–224. <https://doi.org/10.1080/01944366908977225>
- 2) Barker, J. (2003). Passengers or political actors? Children's participation in transport policy and the micro political geographies of the family. *Space and Polity*, 7(2), 135–151. <https://doi.org/10.1080/1356257032000133900>
- 3) Berk, L. E. (2018). *Exploring child development*. New York: Pearson Education.
- 4) Behtash, M. R., & Sarlak, S. (2021). Organizing Golha Square in Marzadaran neighborhood with a child-friendly city approach for children's

- 361–370. <https://www.epfl.ch/labs/lasur/wp-content/uploads/2018/05/ILTUSandHART.pdf>
- 14) Lange, A. (2018). *The design of childhood: How the material world shapes independent kids*. New York: Bloomsbury Publishing.
 - 15) Le-van, T., Filatova, B., Chertkova, A., & Gurary, L. (2025). Tools and lifehacks for participatory design of public spaces with children 5–16 as co-authors. *Proceedings of the International Conference of Contemporary Affairs in Architecture and Urbanism (ICCAUA)*, 8, 170–175. <https://doi.org/10.38027/ICCAUA2025EN0271>
 - 16) Mangone, G. (2018). Exploring urban design strategies that maximize the benefits of urban nature for children's well-being. *Ecopsychology*, 10(4), 216–227. <https://doi.org/10.1089/eco.2018.0054>
 - 17) Mansfield, R. G., Batagol, B., & Raven, R. (2021). "Critical agents of change?": Opportunities and limits to children's participation in urban planning. *Journal of Planning Literature*, 36(2), 170–186. <https://doi.org/10.1177/0885412220988645>
 - 18) Mirzaei, R., & Sayad-Arabi, K. (2020). Designing a child-friendly center considering the development of children's creativity: A case study of Mashhad. *Shabak*, 6(2), 127–140. [In Persian] <https://sid.ir/paper/522584/fa>
 - 19) Piaget, J. (1964). Cognitive development in children: Development and learning. *Journal of Research in Science Teaching*, 2, 176–186. <https://doi.org/10.1002/tea.3660020306>
 - 20) Rahimi Kakeh Job, A., & Shekari, A. (2020). Creating a child-friendly neighborhood through children's participation (Case study: Ghataarchian neighborhood, Sanandaj). Paper presented at the *6th International Conference on Civil Engineering, Architecture and Urban Development with a Sustainable Development Approach*, Tehran. [In Persian] <https://civilica.com/doc/1192545>
 - 21) Riggio, E. (2002). Child friendly cities: Good governance in the best interest of the child. *Environment & Urbanization*, 14(2), 45–58. <https://doi.org/10.1177/095624780201400204>
 - 22) Sarvari, H., & Khambari, S. (2022). Child-friendly city and its impact on enhancing children's presence in urban spaces: A case study of Vilashahr neighborhood, Gorgan. Paper presented at the *6th International and 10th National Conference on Architecture, Urban Restoration, Urban Planning and Sustainable Environment*, Hamedan. [In Persian] <https://civilica.com/doc/1642380>
 - 23) Save the Children International. (2005). *Practice standards in children's participation*. Save the Children UK. <https://resourcecentre.savethechildren.net/document/practice-standards-childrens-participation/>
 - 24) Shaterzadeh, A., & Ghalandari, M. H. (2023). Neighborhood design with a child-friendly city approach. Paper presented at the *8th Annual International Congress of Civil Engineering, Architecture and Urban Development*, Tehran. [In Persian] <https://civilica.com/doc/1656159/>
 - 25) Shoari Nejad, A. A. (2011). *Developmental psychology*. Tehran: Ettela'at Publications. [In Persian]
 - 26) Steenhuis, C., Reijnders, D., Krishnamurthy, S., & Stav, T. (2018). *Child-friendly urban design: Observations on public space from Eindhoven (NL) and Jerusalem (IL)*. Eindhoven University of Technology. <https://vanleerfoundation.org/publications-reports/child-friendly-urban-design-observations-on-public-space/>
 - 27) Stevenson, A. (2007). *What we know about how urban design affects children and young people: The interaction between health outcomes and the built environment* (Discussion paper). Christchurch City Council & Canterbury District Health Board. <https://doi.org/10.60967/healthnz.29242577>
 - 28) UNICEF RC. (2005). *Child Friendly Cities: A progress report on the CFC initiative in Bam, Iran*. UNICEF Resource Centre. <https://www.unicef.org/iran/media/751/file/CFC%20Progress%20Report.pdf>
 - 29) United Nations General Assembly. (1989). *Convention on the Rights of the Child* (Resolution 44/25, 20 November 1989; entry into force 2 September 1990). UNICEF. <https://www.unicef.org/media/52626/file>
 - 30) Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in society: The development of higher psychological processes*. Harvard University Press. https://w.pauldowling.me/rtf/2021.1/readings/LSVygotzky_1978_MindinSocietyDevelopmentofHigherPsycholo.pdf
 - 31) Wang, X., Huang, J., Qin, Z., Gan, W., He, Z., & Li, X. (2025). Is the children's 15-minute city an effective framework for enhancing children's health and well-being? An empirical analysis from Western China. *Buildings*, 15(2), 248. <https://doi.org/10.3390/buildings15020248>

- 32) Wassenberg, F., & Milder, J. (2008). *Evaluatie van het project Kindlint in Amsterdam*. RIGO Research en Advies BV. <https://repository.tudelft.nl/record/uuid:80ee632e-ed87-493f-89d4-ae938a01e3e4>
- 33) Wilhelmsen, T., Øvreås, S., Roll-Hansen, H., Bjerknes, A.-L., & Thorrud, S. (2023). Developing child-friendly cities: Young children's participation in urban planning. *Journal of Childhood, Education & Society*, 4(3), 274–290. <https://doi.org/10.37291/277658X.202343290>
- 34) Zarifianmehr, A., & Ghalandari, M. H. (2022). A review of domestic and international experiences of child-friendly cities. Paper presented at the *5th National Conference on New Technologies in Architecture, Civil Engineering and Urban Planning of Iran*, Tehran. [In Persian] <https://civilica.com/doc/1661369/>
- 35) Zhang, C., Dai, S., & Xia, H. (2020). Reuse of abandoned railways leads to urban regeneration: A tale from a rust track to a green corridor in Zhangjiakou. *Urban Rail Transit*, 6, 104–115. <https://doi.org/10.1007/s40864-020-00127-2>

